

VERKENNING: OPSCHALING VAN OPEN EN ONLINE ONDERWIJS

REGELGEVING EN AANDACHTSPUNTEN

SURF NET

INHOUDSOPGAVE

Over deze publicatie	3
1. Inleiding	4
2. Begeleiding van studenten	8
3. Implicaties van tijd- en plaatsonafhankelijk onderwijs	10
4. Online tentamineren (online proctoring)	13
5. Erkenning van online onderwijs in formeel onderwijs	16
5.1 Inbedding van online onderwijs in formeel onderwijs	17
5.2 Erkenning van individueel gevolgde online onderwijseenheden	18
6. Open en online leermaterialen	21
6.1 Open leermaterialen	21
6.2 Online ontsluiten van auteursrechtelijk beschermde leermaterialen	25
7. Samenvatting	28

OVER DEZE PUBLICATIE

Hogeronderwijsinstellingen maken hun onderwijsmateriaal en cursussen steeds vaker wereldwijd vrij toegankelijk via internet. Met het project Open en online onderwijs ondersteunt SURFnet de hogescholen en universiteiten bij de inzet van open en online onderwijs in hun eigen omgeving.

Bij de toepassing van open en online onderwijs in het formele onderwijs moet rekening worden gehouden met wet- en regelgeving. Hier spelen bijvoorbeeld de onderwerpen contacttijd, vestigingsplaatsbeginsel, online toetsen, accreditatie, erkenning en bekostiging een rol. De vraag is met welke veranderingen in de randvoorwaarden we te maken krijgen wanneer open en online onderwijs op grotere schaal wordt ingezet.

Over de in deze context relevante wet- en regelgeving heeft SURFnet in samenwerking met het ministerie van OCW op 25 september 2015 een seminar georganiseerd. Tijdens dat seminar is de huidige regelgeving geanalyseerd aan de hand van actuele praktijkvoorbeelden van hogescholen en universiteiten. Een kleine groep vertegenwoordigers van hogeronderwijsinstellingen heeft vervolgens in een 'pressure cook-sessie' op verder gesproken over de kaders en randvoorwaarden voor open en online onderwijs in het licht van de opschaling die wij in de toekomst verwachten.

In deze verkenning zijn de inzichten uit beide bijeenkomsten verwerkt. De verkenning is bedoeld als handvat voor universiteiten en hogescholen die zich (willen) richten op de inzet van open en online onderwijs. Het doel is drieledig:

1. de belangrijkste randvoorwaarden en regelgeving identificeren en toelichten;
2. voorbeelden presenteren uit de praktijk van een onderwijsinstelling om te laten zien wat er binnen de huidige kaders mogelijk is;
3. een vergezicht bieden naar de opschaling van open en online onderwijs: in hoeverre moeten randvoorwaarden en wettelijke kaders worden aangepast?

Na een inleiding met een verkenning van de context (in hoofdstuk 1) komen vijf thema's aan bod:

1. *begeleiding van studenten (hoofdstuk 2);*
2. *implicaties van tijd- en plaatsonafhankelijk onderwijs (hoofdstuk 3);*
3. *online toetsen (hoofdstuk 4);*
4. *erkenning van online onderwijs in formeel onderwijs (hoofdstuk 5);*
5. *delen van leermaterialen (hoofdstuk 6).*

Bij elk thema worden de drie aspecten (randvoorwaarden en regelgeving, praktijkvoorbeelden en vergezicht) toegelicht.

Tot slot een disclaimer. Deze verkenning pretendeert niet een volledige schets te geven van de te veranderen randvoorwaarden. Ongetwijfeld zijn er aspecten over het hoofd gezien of komen er alsnog andere relevante onderwerpen aan het licht. De huidige wet- en regelgeving is complex en naar beste kunnen correct en overzichtelijk weergegeven, maar onjuistheden of omissies zijn niet uitgesloten. Deze verkenning moet vooral worden gezien als uitnodiging om in gesprek te komen en te blijven over het optimaal tot wasdom brengen van open en online onderwijs in het Nederlandse hoger onderwijs.

Marinke Sussenbach, *TU Delft*

Janina van Hees, *SURFnet*

met medewerking van een groot aantal medeauteurs, zie het colofon

1. INLEIDING

Online onderwijs heeft de toekomst, zo luidt een breed gedragen overtuiging in het Nederlandse hoger onderwijs. Sinds eind 2014 voert SURF met middelen van het ministerie van OCW het project Open en online onderwijs uit. Dit project combineert twee onderwerpen waar SURF al een aantal jaren in investeert. Enerzijds de mogelijkheden van online en blended learning voor het verbeteren van de kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid van het onderwijs en van het studiesucces. Anderzijds de overtuiging dat 'openheid' het onderwijs kan verrijken, door onderwijs(materiaal) vrij toegankelijk, gratis en/of met een open licentie aan te bieden en het gebruik daarvan te stimuleren.

Wat is nu precies nieuw?

Online onderwijs bestaat al jaren, onder andere bij de Open Universiteit, maar ook bij andere hogeronderwijsinstellingen in Nederland. Ook de procedure voor het erkennen van elders verworven competenties (EVC's) bestaat al heel lang. En ook onderwijsmaterialen met open licenties (open educational resources, OER) zijn verre van nieuw.

Wél nieuw is dat digitalisering op steeds grote(re) schaal wordt toegepast. Het aanbod van online onderwijs en online onderwijsmateriaal, al dan niet met een open licentie, groeit met de dag. Het is groter en meer divers, afkomstig uit een grote verscheidenheid aan bronnen en qua vorm op steeds meer manieren toepasbaar in het formele onderwijs. Ook zien we een groeiende diversiteit aan manieren waarop online onderwijs, open onderwijs en OER worden ingepast in het formele onderwijs. Met andere woorden: we bereiken de opschalingsfase.

Wat betekent deze ontwikkeling op lange termijn voor universiteiten en hogescholen? Een veel genoemd vergezicht is 'unbundling'. Daarmee wordt bedoeld dat een onderwijsinstelling in de toekomst wellicht niet meer het complete pakket van onderwijs in eigen huis verzorgt, maar zich richt op onderdelen daarvan. Bijvoorbeeld alleen het verzorgen van toetsing en certificering, of juist alleen het arrangeren van onderwijsmateriaal in samenhangende modules. Binnen de huidige wettelijke kaders is dit niet mogelijk, maar mogelijk komt het begrip 'verzorgen van onderwijs' op termijn in een ander daglicht te staan.

Waarom willen we open en online onderwijs?

Waarom vinden we het belangrijk dat universiteiten en hogescholen online onderwijs incorporeren in hun onderwijsaanbod? Op hoofdlijnen zijn er vier argumenten voor het aanbieden en faciliteren van open en online onderwijs¹:

- hogere onderwijskwaliteit
- effectievere besteding van contacttijd
- flexibilisering onderwijs en onderwijs op maat
- rijkere en internationalere leeromgeving

¹ Zie ook het schema in Schuwer, R. en Wild, U., 'Pioniersfase voorbij: hoe verder met adoptie van open onderwijs?', in: *Tendrapport Open en online onderwijs 2015*, p. 9. Te vinden op https://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/kennisbank/2015/tendrapport-open-en-online-onderwijs-2015_web.pdf.

Hogere onderwijskwaliteit

In de ideale wereld kan elke student beschikken over het beste onderwijs. Als een expert op een bepaald vakgebied vanuit een andere instelling zijn kennis aanbiedt in een goede online onderwijseenheid, waarom zouden we dit dan zelf overdoen? Als het om een studieboek gaat, hebben we daar geen moeite mee. Wetenschappelijk werken gaat over het voortbouwen op elkaars onderzoeksinzichten en deze steeds een stapje verder brengen. Dat kunnen we ook toepassen op het geven van onderwijs, waarbij instellingen gebruik maken van elkaars expertise. Dit hoeft niet ten koste te gaan van de ruimte voor eigen profilering, maar kan deze juist versterken.

Effectievere besteding van contacttijd

Bij gebruik van online onderwijs in een bestaand vak kan de contacttijd met de docent een andere invulling krijgen. Als de theorie al is behandeld in een MOOC van MIT, kan de docent de contacttijd besteden aan het bespreken van de betekenis van de theorie voor de Nederlandse context. Echt academisch onderwijs is een 'gesprek' tussen student en docent, of dat nu face-to-face plaatsvindt of niet. Zowel voor docenten als studenten heeft dit gesprek meerwaarde boven het besteden van contacttijd aan kennisoverdracht.

Flexibilisering en onderwijs op maat

Een andere belangrijke trend is flexibilisering en personalisering van het onderwijs, zoals beschreven in de strategische agenda van OCW.² Veel instellingen formuleren in hun beleidsplannen de ambitie de student centraal te willen stellen. In 2014 en 2015 verschenen hierop aansluitende publicaties van het Interstedelijk Studenten Overleg³ en van de Landelijke Studentenvakbond.⁴ Daaruit blijkt dat veel studenten willen dat het onderwijs flexibeler wordt ingericht op het gebied van programmering, studietempo, startmoment en locatie. Zij kunnen dan een studie beter laten aansluiten bij hun individuele ambities of studeren op de momenten dat het hen uitkomt. Voorbeelden van het eerste zijn studeren met een handicap of chronische ziekte en het combineren van een studie met extra keuzevakken of een tweede studie. In het tweede geval kan het gaan om het combineren van een studie met extracurriculaire activiteiten, een stage of bijbaan.⁵

Open en online onderwijs kan substantieel bijdragen aan het realiseren van flexibele leerwegen en gepersonaliseerd onderwijs op maat. De online aanbiedingsvorm en de open beschikbaarheid van een diversiteit aan leermateriaal wereldwijd scheppen nieuwe mogelijkheden om flexibel onderwijs aan te bieden en flexibel te studeren.

Rijkere en internationalere leeromgeving

Studenten studeren op deze manier in een digitale, internationale omgeving. En passant komen zij in aanraking met verschillende denkwijzen binnen hun vakgebied in verschillende delen van de wereld. Op fora van bijvoorbeeld MOOC's komen zij in gesprek met studenten uit de hele wereld die hetzelfde vak studeren of met professionals die ervaringen uit de praktijk inbrengen.

² Ministerie van OCW (2015), 'De waarde(n) van weten: Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025'. Den Haag, juli 2015. Te vinden op <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hoger-onderwijs/documenten/beleidsnota-s/2015/07/07/de-waarde-n-van-weten-strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek-2015-2025>.

³ ISO, 'Studeren op maat. Flexibilisering in het hoger onderwijs', Utrecht, oktober 2015, te vinden op <http://www.iso.nl/nieuws/meer-flexibiliteit-voor-studenten-in-het-onderwijs/>.

⁴ LSVB, 'Het nieuwe leren is flexstuden. De introductie van de flexstudent', Utrecht, maart 2014, te vinden op <http://www.lsvb.nl/actueel/rapport/lsvb-introduceert-de-flexstudent>.

⁵ Daarbij gaat het overigens niet per definitie om maximale flexibiliteit. De intensieve interactie tussen studenten of het ontwikkelen van competenties als samenwerkend leren maken immers ook deel uit van een didactisch concept, zo benadrukt de HU/Faculteit Educatie in hun didactisch concept *blended learning*.

Past de huidige wet- en regelgeving ook straks nog?

De schaalvergroting in het open en online onderwijs roept veel praktische vragen op ten aanzien van de wettelijke kaders en de organisatorische vormgeving van onderwijs. Nu al spelen er vragen als: hoe toekomstbestendig is de WHW⁶-bepaling dat een opleiding moet bestaan uit een samenhangend geheel van onderwijseenheden? Hoe staat het met de vrije keuzeruimte in hbo en wo? Wat betekent een flexibele studieintensiteit voor de bekostiging van studenten die dit willen? Nadere duiding en het doordenken van de consequenties van flexibel onderwijs is nodig, zo geeft ook de Onderwijsraad aan in haar advies.⁷ Momenteel worden door middel van de subsidie-regeling Flexibel hoger onderwijs⁸ de eerste stappen gezet om hierin meer ruimte te creëren. Binnen de pilots van deze regeling wordt de koppeling tussen studiepunten en aantallen uren studielast losgelaten en is er sprake van sturing op output.⁹

Kortom, het onderwijs is in beweging, en zowel online onderwijsvormen als open onderwijs en OER zijn daarin cruciale instrumenten. De vraag is hoe deze schaalvergroting van open en online onderwijs optimaal gerealiseerd en ingebed kan worden. De bestaande wet- en regelgeving is tot stand gekomen in een tijd waarin het onderwijs in fysieke collegezalen verreweg de meest dominante vorm van onderwijs was. Welke adaptatie is nu of op termijn nodig als we optimaal willen profiteren van de nieuwe toepassingsmogelijkheden die open en online onderwijs aanreikt?

Definities

We beginnen deze verkenning met een definitie van open onderwijs en online onderwijs. Deze verzamelterm dekt drie aandachtsgebieden.

Om te beginnen het begrip **online onderwijs**. Hierbij worden de leermaterialen, tools en diensten volledig of voor ten minste 80% via internet beschikbaar gesteld.¹⁰ Blended learning is een mengvorm van face-to-face en online onderwijs, waarbij 30% tot 80% van de leermaterialen, tools en diensten online beschikbaar zijn.¹¹ Het doel is met behulp van ICT effectief, efficiënt en flexibel leren mogelijk te maken.

In het Nederlandse hoger onderwijs heeft online onderwijs de laatste decennia een vaste plaats verworven:

- De docent kan voor (onderdelen van) zijn eigen onderwijs voor een online aanbiedingsvorm kiezen (waar nodig verankerd in de Onderwijs- en Examenregeling).
- Een student kan ervoor kiezen online onderwijs bij andere instellingen te volgen (al dan niet gratis/open) en dit vervolgens via een (EVC-)procedure op te voeren voor vrijstelling.
- Daarnaast zijn mengvormen denkbaar, waarbij een student bijvoorbeeld online materiaal van andere instellingen gebruikt om de stof te leren, maar de toetsen wel bij de eigen instelling aflegt.

⁶ Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.

⁷ Onderwijsraad, 'Advies Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025', Den Haag, oktober 2015. Te vinden op <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2015/advies-strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek-2015-2025/item7299>.

⁸ http://wetten.overheid.nl/BWBR0037055/geldigheidsdatum_07-11-2015

⁹ Ministerie van OCW, 'De waarde(n) van weten: Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025', Den Haag, juli 2015, p. 58, te vinden op <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/beleidsnota-s/2015/07/07/de-waarde-n-van-weten-strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek-2015-2025/strategische-agenda-hoger-onderwijs.pdf>.

¹⁰ Deze definitie komt uit het Begrippenkader Online Onderwijs van SURF en is een afgeleide van die van Allen, I.A. & Seaman, J., 2014. 'Grade Change. Tracking Online Education in the United States'. Te vinden op <http://www.onlinelearningsurvey.com/reports/gradechange.pdf>.

¹¹ Deze definitie komt oorspronkelijk van het Sloan Consortium (tegenwoordig Online Learning Consortium) en is in 2015 geactualiseerd, waarbij de huidige praktijk van blended en online learning is uitgewerkt in 7 categorieën (<http://onlinelearningconsortium.org/updated-e-learning-definitions-2/>). Zie ook de blog van Willem van Valkenburg: <http://www.e-learn.nl/2015/07/20/defining-blended-learning>.

Dan de term **open onderwijs**. Daarbij gaat het niet meer alleen om de aanbiedingsvorm (online), maar ook om de vrije toegankelijkheid daarvan, en in veel gevallen het recht om het materiaal te bewerken. Open onderwijs hoeft niet per definitie online te zijn, maar is dat meestal wel, aangezien het gaat om delen en hergebruiken.

Met open onderwijs bedoelen we onderwijs dat gratis beschikbaar is, vrij toegankelijk is (geen ingangseisen, niet achter een gesloten poort) en gebruik maakt van leer-materiaal met een open licentie. MOOC's zijn hiervan een voorbeeld, in ieder geval wat de vrije toegankelijkheid betreft.¹²

Open onderwijs kan in het formele onderwijs op verschillende manieren een plaats krijgen:

- De docent of de opleiding hergebruikt een open onderwijseenheid en integreert deze in het eigen onderwijsprogramma.
- De student doorloopt open onderwijs op individuele basis en vraagt op basis daarvan – bij voorkeur van tevoren – via een EVC-procedure vrijstelling aan in het formele onderwijs.
- De student maakt de individuele afspraak dat een specifieke open onderwijseenheid in zijn studieplan wordt geïntegreerd; hij doorloopt het onderwijs en de beoordeling wordt ingevoerd in het studievolsysteem.

Tenslotte de **open educational resources** (OER), de meest elementaire eenheid binnen deze context. OER zijn gratis leermaterialen die vrij beschikbaar zijn voor (her)gebruik. Het kopiëren, bewerken en verspreiden van het materiaal is onder voorwaarden toegestaan door het gebruik van een open licentie (zoals Creative Commons).¹³

OER kunnen in het formele onderwijs op twee manieren een plaats krijgen:

- De docent gebruikt OER als onderwijsmateriaal binnen zijn of haar onderwijs.
- De student gebruikt OER als aanvullende kennisbron, naast datgene wat de docent heeft aangereikt.

In deze verkenning onderzoeken we de wet- en regelgeving die voor elk van deze drie aandachtsgebieden – open onderwijs, online onderwijs en OER – relevant is. De nadruk verschilt per hoofdstuk.

- De wet- en regelgeving rondom **online onderwijs** is nader uitgewerkt in de hoofdstukken 'Begeleiding van studenten', 'Implicaties van tijd- en plaats-onafhankelijk onderwijs' en 'Online tentamineren' (hoofdstukken 2, 3 en 4).
- **Open onderwijs** wordt behandeld binnen hoofdstuk 5, 'Erkenning van online onderwijs in formeel onderwijs'.
- **Open educational resources** staan centraal in het hoofdstuk 'Open en online leermaterialen' (hoofdstuk 6).

¹² Slechts een beperkt aantal MOOC's maakt tevens gebruik van materiaal met een open licentie.

¹³ <https://creativecommons.org/>

2. BEGELEIDING VAN STUDENTEN

In dit hoofdstuk komt aan de orde welke regels gelden bij de begeleiding van studenten in online onderwijs. Hoe is contacttijd gedefinieerd? Is daarbij de fysieke aanwezigheid van docent en student noodzakelijk?

De definitie van contacttijd en meer algemeen de invulling van het begrip 'begeleiding' roept bij hogeronderwijsinstellingen regelmatig vragen op. Vormen van online begeleiding kunnen het repertoire verrijken en begeleiding op maat mogelijk maken. Maakt de regelgeving onderscheid of de geboden begeleiding face-to-face of virtueel is? Waar moeten instellingen rekening mee houden als zij bijvoorbeeld onderwijsprogramma's met blended learning willen vormgeven?

Huidige wet- en regelgeving over definitie van contacttijd/begeleiding

De student heeft recht op een goede begeleiding. Tot de kaders die de overheid stelt ten aanzien van goede begeleiding, behoren de prestatieafspraken die tussen instellingen en het ministerie van OCW zijn gemaakt voor de periode 2012-2016. In de prestatieafspraken zijn enkele indicatoren uitgewerkt als handreiking om ambities te formuleren. In de context van begeleiding in relatie tot online onderwijs is de indicator 'onderwijsintensiteit' van belang. Voor het eerste jaar van het voltijd bacheloronderwijs is voor deze indicator een minimum aantal geprogrammeerde contacturen per week vastgesteld.

Hoe zijn deze contacturen gedefinieerd in relatie tot online onderwijs? De Reviewcommissie¹⁴ werkt in de wo- en hbo-versies van de prestatieafspraken met verschillende definities:¹⁵

- De **wo-definitie** biedt uitdrukkelijk de mogelijkheid om tijd die besteed wordt aan virtueel contact als contacttijd mee te tellen. Dit gebeurt onder de noemer 'overige gestructureerde uren': naast fysieke contacturen worden ook uren tot contacttijd gerekend die door de instelling zijn geprogrammeerd én die gekenmerkt worden door contact tussen de studenten onderling, virtueel of reëel, en/of virtueel contact met docenten.
- De **hbo-definitie** bevat echter geen toevoeging 'overige gestructureerde uren' en in de omschrijving van contacttijd wordt uitgegaan van fysieke aanwezigheid.

In de praktijk heeft iedere instelling een individuele prestatieafpraak gemaakt, en kan er dus voor gekozen zijn een afwijkende definitie te hanteren.¹⁶

Samenvattend: in het kader van de prestatieafspraken over het eerste jaar van het voltijd bacheloronderwijs kan in het wo virtueel contact wel onder de definitie van contacttijd worden geschaard. In het hbo is dit niet het geval, tenzij een hbo-instel-

¹⁴ De Reviewcommissie Hoger Onderwijs en Onderzoek adviseert de minister van OCW over prestatieafspraken die het Kabinet met elke individuele bekostigde hogeschool en universiteit heeft gemaakt.

¹⁵ De definitie van onderwijsintensiteit (contactuur en overig gestructureerd uur) is te vinden in het document 'Overzicht van indicatoren (verplicht en facultatief)', Reviewcommissie Hoger Onderwijs en Onderzoek, pagina's 4 (wo) en 7 (hbo), te vinden op http://rcho.nl/media/www_rcho_nl/rc%20overzicht%20indicatoren.pdf.

¹⁶ De individuele prestatieafspraken zijn veelal te vinden op de eigen website van de instelling.

ling op dit punt een afwijkende individuele prestatieafspraken heeft gemaakt. Voor de andere jaren in de bachelor- en masterfase gelden dergelijke afspraken niet. Dat betekent dat de instellingen daar de nodige ruimte hebben om een eigen invulling aan contacttijd en begeleiding te geven.

De geldigheidstermijn van de prestatieafspraken verloopt in 2016.

Voorbeeld uit de praktijk:

contacttijd bij de faculteit Educatie van de Hogeschool Utrecht

De faculteit Educatie van de Hogeschool Utrecht past binnen het digitale leerplatform HUbl (Hogeschool Utrecht blended learning) steeds meer digitale vormen van begeleiding toe, bijvoorbeeld via Skype, discussiefora en kennisclips. Deze toepassingsvormen van begeleiding zijn geïntegreerd in de organisatie/het onderwijs. Omdat de faculteit twijfelt of dit gezien kan worden als contacttijd zoals dat in de prestatieafspraken is gedefinieerd, rekent deze op dit moment een onderwijsuur alleen als contactuur wanneer de docent fysiek aanwezig is. Maar eigenlijk is dit een inperking van hun begrip van goede begeleiding. De faculteit Educatie stelt dat technologie de kwaliteit van interactie kan verhogen en daarmee een verrijking is. Dit geldt uiteraard niet voor alle situaties: bij practicumlessen is over het algemeen de fysieke aanwezigheid van een expert noodzakelijk. Daarbij moet de kwaliteit van deze digitale begeleiding uiteraard gewaarborgd zijn, moet het contactuur nuttig zijn en de student er daadwerkelijk door geholpen zijn. De faculteit Educatie zou er dan ook voor pleiten de huidige definitie zo te verruimen dat digitale begeleiding mogelijk wordt in alle situaties waar dit toegevoegde waarde biedt.

Aandachtspunten voor de toekomst

Uiteindelijk gaat het erom welke activiteiten de instelling onderneemt om haar studenten adequaat te begeleiden bij de studie. Hogeronderwijsinstellingen zijn verantwoordelijk voor kwaliteit, binding en begeleiding, maar de vraag is of een begrip als contacturen hiervoor ook in de toekomst het beste instrumentarium biedt. De inrichting van het onderwijs zou ook moeten kunnen variëren al naar gelang de kenmerken van de deelnemer. Een leven-lang-lerende die vanuit een werksituatie studeert, heeft andere behoeften dan de schoolverlater die meer bij de hand zal moeten worden genomen. Door het verlopen van de huidige prestatieafspraken in 2016 ontstaat de mogelijkheid voor een nieuw gesprek over de kaders voor goede begeleiding en de inzet van online vormen daarbij.

Wat betreft het begrip 'binding' leven er binnen de instellingen verschillende beelden over hoe stakeholders als het ministerie van OCW, maar ook de Inspectie van het Onderwijs, hier naar kijken. De indruk bestaat – en de vraag is of dit terecht is – dat de fysieke contacttijd als leidend wordt gezien en virtueel contact (slechts) een eventuele aanvulling hierop is. Ook binnen instellingen zelf is het vertrekpunt vaak nog steeds het traditionele contactonderwijs. Dit kan een belemmering vormen bij de wijze waarop men bijvoorbeeld het deeltijdonderwijs vorm moet geven. Vanuit de traditionele opvatting wordt immers nog steeds gekeken naar het aantal uren dat een student – zelfs in deeltijd – begeleiding door en contact met de docent moet hebben. Dat staat een grootschalige herziening van het onderwijs naar meer modulaire online vormen in de weg.

Instellingen hebben daarnaast niet langer alleen te maken met de Nederlandse student van 18 tot 23 jaar. De studentenpopulatie is een zeer diverse internationale doelgroep die een leven lang wil blijven leren. Het begrip 'binding' vraagt in deze context om herijking. Inspirerende ontmoetingen tussen student en docent kunnen ook in online leergemeenschappen ontstaan; fysieke contacttijd hoeft niet in alle gevallen leidend te zijn. Het is belangrijk hier te differentiëren naar doelgroep.

3. IMPLICATIES VAN TIJD- EN PLAATSONAFHANKELIJK ONDERWIJS

De onderwijsmarkt is al lang geen nationale markt meer. Met online onderwijs is onderwijs niet meer plaats- en tijdgebonden, noch voor de student die het onderwijs volgt, noch voor de instelling die het onderwijs aanbiedt. De begrippen 'deelnemen aan/volgen van' en 'verzorgen van' (Nederlands) hoger onderwijs komen daarmee in een nieuw licht te staan. Immers:

- De student kan overal ter wereld deelnemen aan Nederlands hoger online onderwijs en wordt niet langer beperkt door zijn/haar fysieke locatie.
- De student en de instelling kunnen voor het verrijken van onderwijsprogramma's gemakkelijker cursussen, tracks en modules van andere gerenommeerde internationale instellingen volgen en hergebruiken. Fysieke locatie vormt geen belemmering meer en studenten kunnen via deze weg een internationale dimensie toevoegen aan hun onderwijservaring. Dit wordt vaak aangeduid met de term 'Internationalisation at home'.¹⁷

Met welke regelgeving krijgen instellingen te maken bij het verzorgen en hergebruiken van online onderwijs binnen het formeel onderwijs in Nederland?

Relevante wet- en regelgeving over het verzorgen van online onderwijs

Met de Beleidsregel doelmatigheid hoger onderwijs 2014¹⁸ stuurt de overheid op het bekostigen van het opleidingslandschap. Deze beleidsregel heeft betrekking op vernieuwing binnen het bestaande opleidingsaanbod, stelt eisen ten aanzien van nieuwe opleidingen en vestigingsplaatsen en regelt de flexibiliteit om opleidingen te verbreden, bijvoorbeeld door samenvoeging.

In deze beleidsregel wordt een uitspraak gedaan over de relatie tussen open en online onderwijs en de doelmatigheid: "Als een instelling zelf afstandsonderwijs aanbiedt, wordt dit gezien als onderwijs dat verzorgd wordt vanuit de vestigingsplaats

¹⁷ Zie de pagina 'Publicaties over Internationalisation at Home' op de website van EP-Nuffic: <https://www.epnuffic.nl/hoger-onderwijs/internationale-ervaring/internationalisation-at-home/publicaties-over-internationalisation-at-home/?searchterm=internationalization%20at%20home>.

¹⁸ Beleidsregel van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 3 juli 2014, nr. 573094, betreffende de uitoefening van een aantal ministeriële bevoegdheden op grond van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek ter bevordering van de doelmatigheid in het hoger onderwijs (Beleidsregel doelmatigheid hoger onderwijs 2014), pagina 11. Te vinden op http://cdho.nl/page/downloads/Beleidsregel_2014.pdf.

van de opleiding. Maakt een instelling gebruik van door andere instellingen aangeboden afstandsonderwijs als onderdeel van een opleiding, dan wordt dit gezien als een gedeelte van het onderwijs dat *niet* verzorgd wordt vanuit de vestigingsplaats van de opleiding.” Hierbij moet worden opgemerkt dat de overheid in deze beleidsregel afstandsonderwijs en online onderwijs als vergelijkbaar ziet, terwijl dat niet per definitie hetzelfde hoeft te zijn (afstandsonderwijs kan ook niet-online worden gegeven).

Met dit *vestigingsplaatsbeginsel* ziet de overheid erop toe dat de kern van het curriculum wordt verzorgd door de instelling die het getuigschrift verstrekt. Met het oog op het borgen van de kwaliteit van de opleiding mag slechts een beperkt deel van het onderwijs door derden worden verzorgd.¹⁹

De beleidsregel geeft aan dat ten hoogste een derde van het curriculum van een bacheloropleiding²⁰ door de instelling zelf buiten de (Nederlandse) vestigingsplaats mag worden verzorgd, tenzij vooraf toestemming is verkregen van de minister op basis van een advies van de Commissie Doelmatigheid Hoger Onderwijs. Van een masteropleiding mogen ten hoogste 30 studiepunten voor een eenjarige master of een derde van het curriculum (voor meerjarige masters) zonder aanvraag vooraf buiten de vestigingsplaats van de opleiding worden verzorgd.

Samenvattend: de Beleidsregel doelmatigheid hoger onderwijs 2014 stelt dus geen limiet aan het kiezen van een online vorm voor het onderwijsaanbod van de eigen instelling. De inzet van online onderwijs van *andere instellingen* binnen het eigen curriculum is echter wel gelimiteerd tot een derde van het curriculum. Wanneer een instelling voor meer dan een derde van het curriculum (of meer dan de helft bij eenjarige masters) online onderwijs van andere instellingen in wil zetten, moet hiervoor toestemming worden gevraagd. Van belang is dat de kern van het curriculum door de instelling wordt verzorgd, al bestaat er geen definitie over wat de kern precies is en eveneens wat er precies valt onder verzorgen.

De huidige wet- en regelgeving over het verzorgen van online onderwijs is complex, waardoor er nog wel enige nuanceringen zijn te maken. De eerste is dat wanneer onderwijs vanuit dezelfde vestigingsplaats wordt aangeboden, de eerdergenoemde regel van een derde wat betreft het vestigingsplaatsbeginsel niet van toepassing is.²¹

Een tweede nuancering is dat het belangrijk is om onderscheid te maken tussen *onderwijs* en *onderwijsmateriaal*. Open educational resources (OER) van andere partijen kunnen uiteraard ongelimiteerd worden ingebed in het eigen onderwijs. De eigen docent zorgt dan immers nog steeds voor de samenhang in het onderwijsprogramma, de begeleiding en tentaminering. De eerder beschreven limiet van een derde geldt alleen voor *complete onderwijseenheden* inclusief tentaminering, bijvoorbeeld in de vorm van een (set) MOOC's of een SPOC (Small Private Online Course). Op deze manier wordt voorkomen dat een instelling door het samenvoegen van allerlei MOOC's van andere instellingen een diploma kan verstrekken zonder zelf dat onderwijs te verzorgen.

Studenten kunnen overal ter wereld deelnemen aan online Nederlands hoger onderwijs, en vanuit Nederland kunnen instellingen hun onderwijs wereldwijd online aanbieden. Daarom is in dit hoofdstuk over wet- en regelgeving ten aanzien van het verzorgen van online onderwijs ook de brief 'Nederlands hoger onderwijs

¹⁹ Dit is ook een vereiste bij de beleidsregel van nieuwe rechtspersonen voor hoger onderwijs (rpho): beleidsregel bevoegdheid graadverlening hoger onderwijs.

²⁰ Met uitzondering van propedeutische fase en afstudeerrichting; daarbij moet altijd vooraf toestemming worden gevraagd aan de CDHO.

²¹ De regel met betrekking tot het vestigingsplaatsbeginsel ziet erop toe dat de opleiding is gevestigd op de fysieke locatie zoals in het CROHO staat vermeld.

in het buitenland²² relevant. De brief geeft onder meer aan dat met het oog op de zorgvuldigheid en geloofwaardigheid een representatief deel van het onderwijs (tenminste een kwart van de opleiding) fysiek bij de Nederlandse opleiding in Nederland moet worden gevolgd. Het is niet helemaal duidelijk of deze '25%-regel' van toepassing is op studenten die geheel online Nederlands hoger onderwijs in het buitenland volgen, omdat die 25%-regel in een ander deel van de brief 'Nederlands hoger onderwijs in het buitenland' wordt behandeld dan het onderwerp afstandsonderwijs. Daarnaast is onduidelijk of de gelijkschakeling van de termen afstandsonderwijs en online onderwijs (zoals in de Beleidsregel doelmatigheid hoger onderwijs 2014 gebeurt) ook hier van toepassing is.

Aandachtspunten voor de toekomst

In dit hoofdstuk ontbreekt een praktijkvoorbeeld van de mogelijkheden binnen de huidige kaders. De reden hiervoor is dat de beleidskaders complex en weinig overzichtelijk zijn en veel speelruimte voor interpretatie lijken te bieden. Instellingen die nu pionieren op het gebied van online onderwijs, verkeren daardoor in onzekerheid of zij de geldende wet- en regelgeving voor 100% volgen. Het is wenselijk dat er meer helderheid komt over de precieze spelregels. Anders vormen discussies over de juiste interpretatie van wet- en regelgeving, onder andere met de eigen instellingsjuristen, een rem op innovatie met online onderwijs.

Er lijkt in ieder geval een belemmering te ontstaan wanneer volledige bachelor- of masterprogramma's online worden gegeven aan studenten die de studie volledig op afstand willen volgen (met andere woorden: buiten de vestigingsplaats van de instelling). Er is meer duidelijkheid nodig over de 25%-regel en er bestaat behoefte aan een aanpassing daarvan, waardoor de regel inspeelt op online onderwijs. Datzelfde geldt wanneer een opleiding voor meer dan een derde van het curriculum gebruik wil maken van volledige online cursussen van een andere instelling. Hoewel de achtergrond van deze grens begrijpelijk is, is het denkbaar dat nieuwe toepassingsmogelijkheden van online onderwijs hier op termijn een nieuw licht op werpen.

Door internationalisering en digitalisering van het onderwijs krijgt 'fysieke locatie' een andere betekenis. De vraag is welke impact dit heeft op het concept van doelmatigheid. Doelmatigheid van een opleiding wordt op dit moment bekeken vanuit een Nederlands (arbeidsmarkt)perspectief. Veel instellingen, met name universiteiten, opereren echter in een internationaal speelveld en bedienen steeds meer een internationale arbeidsmarkt. Dat geldt eveneens voor het vestigingsplaatsbeginsel, dat beoogt te voorkomen dat in dezelfde gemeente dezelfde opleidingen worden gestart en ervan uitgaat dat alle door Nederlandse instellingen aangeboden opleidingen de markt dekkend bedienen. Als online onderwijs daadwerkelijk een andere schaal-grootte bereikt, zullen deze concepten opnieuw moeten worden bekeken.

²² Brief OCW 7 juni 2012, kenmerk 392502, pagina 5. De brief moet worden gezien als interpretatie van de WHW ten aanzien van het verkrijgen van een Nederlands getuigschrift door studenten die buiten Nederland studeren.

4. ONLINE TENTAMINEREN (ONLINE PROCTORING)

Wanneer een instelling online bachelor- of masterprogramma's aanbiedt aan een internationale doelgroep, heeft dit ook consequenties voor de tentaminering. Studenten regelmatig voor een toets naar Nederland laten komen is vaak geen realistische optie: het is duur en kost veel tijd. Wel kunnen in een ander land op locatie tentamens worden afgenomen, bijvoorbeeld in samenwerking met internationale toetscentra, ambassades of de Netherlands Education Support Offices van EP-Nuffic. Maar ook dit is vaak kostbaar en bovendien ingewikkeld te realiseren.

Nu de techniek van online tentamineren/examineren – op basis van online surveilleren, vaak aangeduid als proctoring – inmiddels redelijk ver is ontwikkeld, komt online toetsafname²³ als mogelijkheid in beeld bij het aanbieden van online programma's.

Maar hoe zit het met wet- en regelgeving? Op welke wijze is de Wet bescherming persoonsgegevens²⁴ (Wbp) van toepassing?

Huidige wet- en regelgeving over online tentamineren

De verantwoordelijkheid voor de keuze van een toetsvorm ligt bij het bestuur van de opleiding. Tot de taak van de examencommissie²⁵ behoort vervolgens het borgen van de kwaliteit van de tentamens en examens en het borgen van de organisatie en de procedures rondom tentamens en examens.²⁶ Net zoals bij alle andere vormen van tentaminering moeten ook bij online tentaminering maatregelen zijn gedefinieerd over hoe fraude wordt tegengegaan en – als fraude wordt vastgesteld – welke consequenties dit heeft. De Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) heeft in die zin geen bepalingen die een belemmering vormen voor online tentamineren. Wel is van belang de toetsing in goed overleg tussen het opleidingsbestuur en de examencommissie vorm te geven.

In het kader van online tentamineren is echter wel een andere wet cruciaal: de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp). Van online tentamineren bestaan diverse vormen die meer of minder implicaties hebben voor de privacy van de student. Bij online toetsafname worden persoonsgegevens verzameld en verwerkt, die direct of indirect iets zeggen over de student. De Wbp stelt hoge eisen aan de toestemmingsvraag en de informatievoorziening: het volstaat niet een standaard toestemmingsformulier aan te bieden of een privacyverklaring op de website te zetten.

²³ In dit hoofdstuk richten we ons op summatieve toetsing binnen een gecontroleerde setting. Formatieve online toetsing valt buiten de scope van deze verkenning.

²⁴ Wanneer een onderwijsinstelling persoonsgegevens verwerkt, is daarop de Wet bescherming persoonsgegevens van toepassing.

²⁵ De examencommissie is het orgaan dat op objectieve en deskundige wijze vaststelt of een student voldoet aan de voorwaarden die de onderwijs- en examenregeling stelt ten aanzien van kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor het verkrijgen van een graad.

²⁶ Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, Artikel 7.12b. Te vinden op http://wetten.overheid.nl/BWBR0005682/geldigheidsdatum_10-12-2015.

Daar komt nog eens bij dat veel dienstverleners op het gebied van online proctoring zich in de VS bevinden. In de Europese regels is opgenomen dat persoonsgegevens alleen mogen worden opgeslagen of verwerkt in landen waar een 'adequaat' niveau van bescherming bestaat. De Verenigde Staten voldoen hieraan in ieder geval niet, blijkt uit een recente uitspraak van het Europese Hof. Het gebruik maken van Amerikaanse leveranciers is hiermee op het moment van schrijven lastig.

Basisprincipes van de Wbp zijn proportionaliteit en subsidiariteit. Deze brengen met zich mee dat de inbreuk op de privacy niet onevenredig mag zijn in verhouding tot het te dienen doel, en dat dit doel in redelijkheid niet op een andere, voor de privacy minder nadelige, wijze kan worden bereikt. Ook bij online proctoring komt de vraag naar voren of wordt voldaan aan de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit: "Is het middel dat ik wil inzetten proportioneel en acceptabel voor het specifieke doel dat ik voor ogen heb?"

In de praktijk kan dit betekenen dat online proctoring wel geschikt is voor specifieke situaties, zoals internationale studenten, topsporters en dergelijke, maar niet voor het reguliere bacheloronderwijs. De uiteindelijke afweging moet per situatie worden gemaakt en is afhankelijk van de exacte privacy-inbreuk, de noodzaak om gebruik te maken van online proctoring en de mogelijkheid om gebruik te maken van alternatieven. SURFnet heeft een model privacy-impactanalyse²⁷ ontwikkeld dat kan bijdragen aan een goede afweging met betrekking tot bovenstaande principes. Ook is er een whitepaper van SURFnet²⁸ beschikbaar dat verdere handvatten biedt rondom de inzet van online tentaminering en de (on)mogelijkheden van geautomatiseerde besluitvorming.

Voorbeeld uit de praktijk: **pilots online proctoring TU Delft**

De TU Delft gaat zich de komende tijd in een aantal pilots richten op de 'opname en review'-methode, gebruik makend van het systeem Remote Proctor Now. Een belangrijk aspect van dit systeem is dat het 24/7 beschikbaar is. Deze flexibiliteit is noodzakelijk omdat de deelnemers zich in verschillende tijdzones bevinden. Bij de afname van een toets worden achtereenvolgens drie controles doorgevoerd:

- systeemcontrole (werkt de webcam, is er voldoende bandbreedte);
- authenticatie van degene die de toets maakt (is deze persoon degene die hij beweert te zijn);
- review van het gedrag tijdens de toetsafname.

In een eerdere fase van de pilot zijn technische issues opgelost met betrekking tot bandbreedte en soorten webcams. In deze fase gaat het om praktische ervaring: het bedienen van verschillende doelgroepen (werkende professionals, initiële studenten) en het inbedden van het toetsstelsel in de organisatie. Een werkgroep met verschillende belanghebbenden, zoals de examencommissie en docenten, gaat zich richten op vraagstukken zoals: voor welke vormen van assessment is online proctoring geschikt? Hoe werkt het als een student in beroep gaat tegen een besluit van de examencommissie dat er op basis van beeldmateriaal sprake zou zijn van fraude?²⁹

Ook de Universiteit van Amsterdam en Wageningen UR voeren pilots uit met online proctoring. Wageningen UR zal aan de hand van een pilot beleidsregels opstellen ten aanzien van online proctoring.

Aandachtspunten voor de toekomst

In nauwe samenwerking met de examencommissie kan online proctoring als toetsvorm worden opgenomen in de gereedheidskist van de opleidingscoördinator. Een belangrijke stap op de korte termijn is de verheldering van de implicaties van de Wbp. De komende jaren zullen *good practices* ontstaan van instellingen die gebruik maken van de ruimte die er is om online proctoring in te zetten op een manier die past binnen de grenzen van de Wbp. SURF vervult daarbij graag haar gebruikelijke rol voor wat betreft kennisdeling en verspreiding van *good practices*.

Het is goed om ook naar online proctoring te kijken met het oog op schaalbaarheid. Bij grote aantallen online studenten zijn niet alle toetsvormen even geschikt. In het Trendrapport Open en online onderwijs 2015 doen Verstelle en Sussenbach de suggestie om goed naar alternatieven te kijken: "In alle publicaties over online proctoring ligt de nadruk op steeds sluitender controle en technische beveiliging. Het loont echter minstens evenveel om ons te richten op geschikte toetsvormen. [...] Met online proctoring doen we in feite aan substitutie: de surveillant in de toetszaal wordt vervangen door een online collega. In plaats van meedoen aan de wapenwedloop van steeds verdergaande controle kunnen we ook de kans grijpen op verbetering van de kwaliteit van toetsen en leren, door op curriculumniveau stil te staan bij h^oe en w^{at} we willen toetsen. In plaats van één 'guillotine'-toetsmoment aan het einde van een vak, biedt ICT steeds meer mogelijkheden om regelmatig en anders te toetsen, met positieve effecten op leerresultaten. Denk aan serious gaming, adaptive learning en 'continuous assessment'."

Meer informatie over online proctoring en een model om de afweging te maken voor welk type tentamen online proctoring kan worden ingezet, is te vinden in het eerder genoemde whitepaper.³⁰

²⁷ <https://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/2015/201412---model-privacy-impact-assessment.docx>

²⁸ SURFnet, 'Whitepaper Online proctoring. Vragen en antwoorden bij surveilleren op afstand', verwachte verschijningsdatum maart 2016 op www.surf.nl

²⁹ Zie ook: Verstelle, M. en Sussenbach, M., 'Online onderwijsaanbod vraagt om valide online toetsing. Is online proctoring het antwoord?', in: Trendrapport Open en online onderwijs 2015, p. 36, te vinden op https://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/kennisbank/2015/trendrapport-open-en-online-onderwijs-2015_web.pdf

³⁰ SURFnet, 'Whitepaper Online proctoring. Vragen en antwoorden bij surveilleren op afstand', verwachte verschijningsdatum maart 2016 op www.surf.nl

5. ERKENNING VAN ONLINE ONDERWIJS IN FORMEEL ONDERWIJS

In hun artikel 'Erkenning van MOOC's in het onderwijs'³¹ onderscheiden Verstelle, Schreuder en Jelgerhuis drie vormen van erkenning van MOOC's. Deze driedeling ten aanzien van erkenning is ook toepasbaar op andere vormen van online onderwijs.

1. Formele erkenning door hogescholen en universiteiten

Voorbeelden hiervan zijn het gebruik van een online onderwijseenheid (al dan niet open) in een 'flipped classroom'-setting, waarbij het onderwijs wordt hergebruikt in een regulier vak, of het volgen van een online onderwijseenheid op basis waarvan een individuele student bij de examencommissie vrijstelling aanvraagt voor een bepaalde cursus of erkenning als bijvak.

2. Formele erkenning door het werkveld

Bijvoorbeeld wanneer een online onderwijseenheid wordt ingezet als vorm van bijscholing ten behoeve van beroepsregisters (architecten, tolken en vertalers, dierenartsen).

3. Informele erkenning

Denk hierbij aan de recente ontwikkeling waarbij behaalde MOOC-certificaten van edX of Coursera worden weergegeven in de vorm van 'badges' die kunnen worden geïntegreerd in bijvoorbeeld een LinkedIn-profiel.

Dit hoofdstuk gaat in op het eerste punt, de formele erkenning door hogescholen en universiteiten, en specifiek op het gebruik van online onderwijseenheden (al dan niet open) door docenten en reguliere on-campus studenten. Erkenning krijgt concreet gestalte door het toekennen van studiepunten voor deze vormen van onderwijs.

In Nederland lijken slechts mondjesmaat elders gevolgde online onderwijseenheden 'verzilverd' te worden in termen van studiepunten. Dit ondanks het feit dat deze een grote verrijking kunnen zijn voor onderwijsprogramma's en een versterking van de onderwijskwaliteit. Dit wordt ook nog eens bevestigd door de oproep van de minister in de strategische agenda om te komen tot wederzijdse erkenning van MOOC's door Nederlandse instellingen en de recent door de Tweede Kamer aangenomen motie om de certificering van losse (online) onderwijsmodules verder te onderzoeken.³²

Wat zijn de drempels bij erkenning van elders gevolgd open en online onderwijs of bij de integratie hiervan in het eigen curriculum? We behandelen achtereenvolgens twee invalshoeken:

- het instellingsperspectief: de inbedding van online onderwijseenheden (al dan niet open) in formeel onderwijs;
- het studentperspectief: de erkenning van individueel gevolgd online onderwijseenheden (al dan niet open) van andere instellingen.

³¹ Verstelle, M., Schreuder, M. en Jelgerhuis, H., 'Erkenning van MOOC's'; in: *Tendrapport Open Education 2014*, p. 24, te vinden op <https://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/2014/tendrapport-open-education-2014-nl.pdf>.

³² <http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2015D49573&did=2015D49573>

5.1 Inbedding van online onderwijs in formeel onderwijs

Huidige wet- en regelgeving: kwaliteitszorg bij online onderwijs

Wanneer online onderwijseenheden in het onderwijsprogramma geïntegreerd zijn, worden deze onderwerp van de interne kwaliteitszorg van de opleiding. Dat betekent dat wanneer bijvoorbeeld een onderwijseenheid van een andere instelling structureel wordt gebruikt in het onderwijsprogramma, de bestaande kwaliteitseisen ook hiervoor gelden.

Hoewel online onderwijs in de beoordelingskaders van de NVAO niet expliciet wordt genoemd, hebben deze kaders een open karakter en bieden ze er wel onderdak aan (zie ook de verkenning van de NVAO uit 2014³³). Voor de verantwoording in het kader van accreditatie maakt het niet uit in welke vorm het onderwijs wordt aangeboden (online, blended of klassikaal). Belangrijk is wel dat alle onderwijseenheden in samenhang toewerken naar de eindtermen van de opleiding. Dit kan extra inspanning en expertise van bijvoorbeeld docenten en examencommissies verlangen voor de interne kwaliteitszorg, om ervoor te zorgen dat het gebruik van blended en online onderwijs goed wordt geborgd.

Voorbeeld uit de praktijk:

'MOOC as a book' bij de Universiteit Leiden

Studenten die het Bachelor Honours programme van de Universiteit Leiden doorlopen, moeten minimaal één 'Honours Class' volgen. In de Honours Class 'Attacking Complexity' is gebruik gemaakt van de MOOC 'Leading Strategic Innovation in Organizations', verzorgd door Vanderbilt University. De docenten gebruikten de MOOC dus als literatuur: 'MOOC as a book'.

Speciaal voor deze studenten heeft Coursera een aparte kopie beschikbaar gesteld waaraan ook eigen content werd toegevoegd. De studenten volgden de MOOC voorafgaand aan de les en bediscussieerden de stof tijdens het college met gastdocenten. Vervolgens pasten ze de theorie toe in teamprojecten. Voor Coursera-partners is het gebruik van elkaars MOOC's gratis.

Aandachtspunten voor de toekomst

Het inbedden van extern aangeboden online onderwijs kan de onderwijskwaliteit ten goede komen en kan leiden tot effectievere besteding van contacttijd. Ook kan het studenten een rijkere, internationale leeromgeving bieden. De keuze om extern aangeboden online onderwijs (al dan niet open) in te bedden in het reguliere onderwijsprogramma is doorgaans aan de docent. Vaak is het voor docenten echter niet evident wat er op de verschillende platforms te vinden is. Het kost tijd om extern gemaakt, in de eigen context passend onderwijs(materiaal) te vinden, te beoordelen en aan te passen zodat het aansluit op de leerdoelen van een cursus en past bij het overige materiaal, de timing en de gehanteerde werkvormen. Ook is er vaak onduidelijkheid over auteursrecht. De belangrijkste manier om deze drempels weg te nemen zal een combinatie zijn van het verbeteren van de vindbaarheid van materiaal, betere ondersteuning van docenten en in het algemeen een cultuuromslag waarbij wetenschappelijk personeel in het wo meer waardering en tijd krijgt voor het geven van goed onderwijs.

³³ NVAO, 'MOOCs en online HO. Een verkenning', juni 2014, te vinden op <https://www.nvao.net/system/files/pdf/NVAO%20Verkenning%20MOOCs%20en%20online%20HO%202014.pdf>.

Met betrekking tot het borgen van de onderwijskwaliteit staan veel seinen in principe op groen. Wel is het belangrijk dat de externe (visitatie)panels die verantwoordelijk zijn voor het bewaken van de onderwijskwaliteit, voldoende expertise hebben op het gebied van online onderwijs. Dit geldt zeker wanneer het om een volledig online programma gaat of wanneer het online deel een substantieel deel uitmaakt van het onderwijsprogramma.³⁴

Bij het integreren van externe online onderwijseenheden in het eigen programma spelen ook financiële aandachtspunten. Bij verschillende MOOC-platforms zijn certificaten niet langer gratis.³⁵ Als instellingen als verplichting stellen dat studenten in het kader van een vak een *certificate* behalen, dan zijn hier doorgaans kosten aan verbonden. Volgens de WHW³⁶ kunnen deze kosten niet worden doorberekend aan de studenten; zij moeten ook een kosteloos alternatief kunnen kiezen. De instelling zou hiervoor dus een alternatief moeten organiseren of vouchers beschikbaar moeten stellen.

5.2 Erkenning van individueel gevolgde onderwijseenheden

Huidige wet- en regelgeving: individuele erkenning volgens de EVC-procedure

Wanneer een individuele student op basis van een online gevolgde, externe onderwijseenheid om vrijstelling vraagt, bepaalt de examencommissie per geval of de vrijstelling wordt verleend en er dus studiepunten worden toegekend. Dat gebeurt ook als een student een online gevolgde onderwijseenheid wil gebruiken om te worden toegelaten tot bijvoorbeeld een masterprogramma. Deze procedure voor het verkrijgen van vrijstelling wordt ook wel de EVC-procedure genoemd, erkenning van 'elders verworven competenties'.

Deze opzet brengt voor examencommissies een aantal uitdagingen met zich mee. De examencommissie moet inschatten of het niveau en de inhoud van de gevolgde onderwijseenheid vergelijkbaar is met die van een gelijkwaardig vak in een geaccrediteerd onderwijsprogramma, of met die van een vak in de vrije keuzeruimte. Bij MOOC's of andere *standalone* non-formele online cursussen moeten zij zowel vertrouwen hebben in de gehanteerde manier van toetsing als in de toegepaste identiteitsverificatie. Een vaak gehoorde 'oplossing' is dat instellingen dit omzeilen door de student een aanvullend tentamen of het tentamen van het reguliere vak bij de thuisinstelling te laten afleggen.

Het grote nadeel van deze individuele aanpak is het gebrek aan schaalbaarheid. Ook vereist het maken van een aanvullend tentamen inhoudelijke expertise ten aanzien van wat er in de online onderwijseenheid is behandeld. Een interessante ontwikkeling in dat kader is dat edX³⁷ nu online proctoring aanbiedt bij MOOC's.

³⁴ Fred Mulder (NVAO) in de paneldiscussie van de bijeenkomst van 25 september, Seminar Wet- en regelgeving rondom het aanbieden van open en online onderwijs in de praktijk. Het verslag is te vinden op <https://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/2015/20150925-verslag-seminar-wet--en-regelgeving-rondom-het-aanbieden-van-open-en-online-onderwijs-in-de-praktijk.pdf>.

³⁵ Zoals beschreven in de kamerbrief 'Eigen bijdrage studenten' (28 april 2015, referentie 645693), te vinden op <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/04/29/kamerbrief-over-eigen-bijdrage-studenten-bij-te-late-inschrijving-voor-tentamens>.

³⁶ Zoals beschreven in de brief van de minister van OCW aan alle instellingen (d.d. 28 april 2015, referentie 645693), te vinden op <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/briefen/2015/04/28/brief-over-eigen-bijdrage-studenten/brief-over-eigen-bijdrage-studenten.pdf>

³⁷ Zie http://edx.readthedocs.org/projects/edx-partner-course-staff/en/latest/course_features/credit_courses/index.html.

Voorbeeld uit de praktijk:**het gebruik van MOOC's door een student van Zuyd Hogeschool³⁸**

Studenten van Zuyd Hogeschool kunnen binnen de minorruimte kiezen voor het aanbod van de eigen opleiding, het hogeschoolbrede aanbod, of onderwijsaanbod van buiten de instelling. Voorwaarde is dat het onderwijs binnen een bepaald tijdvak gevolgd wordt en dat dit 15 credits waard is.

Een student van de faculteit ICT wilde vier MOOC's over bio-informatica volgen van de University of San Diego. De examencommissie stelde als voorwaarden dat het onderwijs verzorgd moest worden door een gerenommeerde universiteit, dat de student officiële certificaten moest kunnen overleggen en dat hij een paper over het geleerde schreef. Na overleg kwamen de examencommissie en de student tot een kwalitatief acceptabel en voor de student inspirerend compromis. Voor dit traject was echter wel veel doorzettingsvermogen nodig, want in de praktijk werden onderdelen van een van de MOOC's uitgesteld en certificaten laat verstuurd, waardoor de planning van de student regelmatig omgegooid moest worden. Bovendien moest de student de certificering zelf betalen (4 keer 50 euro). Desalniettemin lijkt het maatwerktraject voor herhaling vatbaar.

Aandachtspunten voor de toekomst

Het erkennen van individueel gevolgde online onderwijseenheden past in de trends van flexibilisering en internationalisering van het onderwijs. Instellingen kunnen hun studenten aanmoedigen om ook extern aangeboden online onderwijs (zoals MOOC's) te volgen, mits de kwaliteit gewaarborgd is, vaststaat dat de student daadwerkelijk het onderwijs heeft doorlopen en de betreffende onderwijseenheid in het studieprogramma past.

Het per student en per geval beoordelen van extern gevolgde online onderwijseenheden is echter niet schaalbaar. Voor dit probleem bestaat een aantal oplossingen:

1. Supplement bij certificaat

Partijen die een online onderwijseenheid aanbieden, bijvoorbeeld een MOOC, zouden de kerninformatie over het niveau en de studielast van hun online materiaal kunnen beschrijven in een supplement dat bij het certificaat wordt gevoegd, vergelijkbaar met een diplomasupplement bij bachelors of masters. Dat maakt het voor docenten en examencommissies gemakkelijker om te beoordelen of de leerdoelen aansluiten op het onderwijsprogramma, of ze studiepunten willen toekennen en zo ja, hoeveel. Daarnaast triggert dit de aanbieder om na te denken over kwaliteitszorg en om eenduidigheid in de kerninformatie aan te brengen.

2. Internationale kwaliteitsstandaard

Een verdergaande vorm is om toe te werken naar een (internationale) kwaliteitsstandaard ten aanzien van online onderwijseenheden. Een voorbeeld van deze aanpak is te vinden bij het project e-xcellence. In het kader van het kwaliteitslabel e-xcellence³⁹ is ook een 'quality benchmark' voor MOOC's⁴⁰ beschikbaar, die voortborduurde op het al langer bestaande quality label voor online onderwijs. Voor MOOC's is hiervan een beknopte versie gemaakt. Deze benchmark is opgesteld onder de vlag van het MOOC-initiatief OpenUpEd⁴¹ van de EADTU.

³⁸ Dit voorbeeld is gebaseerd op Ouweland, G. en Van Hooijdonk, M., 'Kansen voor inbedding open en online onderwijs in campusonderwijs', in: *Tendrapport Open en online onderwijs 2015*, p. 20. Te vinden op https://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/kennisbank/2015/tendrapport-open-en-online-onderwijs-2015_web.pdf.

³⁹ <http://e-xcellencelabel.eadtu.eu/>

⁴⁰ http://openuped.org/images/docs/OpenupEd_quality_label_-_Version1_0.pdf

⁴¹ <http://www.openuped.eu/quality-label/>

Wanneer de benchmark wordt toegepast op één of meer MOOC's geeft deze onder meer helderheid over de verhouding van de MOOC tot het reguliere curriculum van de aanbieder. Ook worden de details van de MOOC gespecificeerd, inclusief leerdoelen, studielast en waardering in Europese 'academic frameworks', waaronder bijvoorbeeld de samenwerkende open universiteiten. Ook wordt beschreven hoe het assessment plaatsvindt.

3. 'Clearinghouse'

Soms wordt het idee van een 'clearinghouse' genoemd, een verzameloverzicht van online onderwijseenheden (waaronder MOOC's) waarvoor een examencommissie al eens studiepunten heeft toegekend. Andere examencommissies kunnen deze eerdere beoordeling raadplegen en hoeven het werk niet over te doen wanneer een andere student vrijstelling aanvraagt voor dezelfde onderwijseenheid. Een essentieel probleem bij dit clearinghouse is echter dat het zeer arbeidsintensief is om zo'n overzicht samen te stellen en dat de informatie snel verouderd. Bovendien is de vraag of iedere examencommissie hetzelfde denkt voor een bepaalde online onderwijseenheid. Een minder arbeidsintensief alternatief is het uitwisselen van de werkwijzen om te bepalen of online onderwijseenheden in aanmerking komen voor erkenning.

4. Alliantievorming

Een andere aanpak berust op bilaterale of multilaterale samenwerking tussen individuele instellingen, zoals bij exchange programma's het geval is. Zo is de TU Delft bezig met het opzetten van een credits-for-MOOCs alliantie van internationale gerenommeerde universiteiten waarbinnen de totstandkoming van erkenning van MOOC's in formeel onderwijs wordt besproken en opgepakt.⁴² De oproep van de minister in de strategische agenda dat Nederlandse instellingen elkaars MOOC's en Open Educational Resources zouden moeten erkennen, zou kunnen leiden tot nationale afspraken.

5. Afspraken op sectorniveau

Een andere kansrijke aanpak lijkt het maken van afspraken op sectorniveau. Online onderwijseenheden zouden door een afvaardiging van meerdere opleidingen binnen dezelfde sector kunnen worden beoordeeld met het oog op toepassing binnen de verplichte vakken of in de specialiseringsruimte van een bepaald vak. Biomedici hebben hier recent op de LERU-bijeenkomst⁴³ in Utrecht interesse in getoond.

6. Selectie van online onderwijseenheden door de individuele opleiding

De meest eenvoudige, maar helaas niet erg grootschalige aanpak, is dat opleidingen specifieke online onderwijseenheden aanraden die aansluiten bij het studieprogramma. Dit is een variant van de toepassingsvorm die aan het begin van dit hoofdstuk is besproken. Vooral de keuzeruimte/minoren lijken hiervoor mogelijkheden te bieden. De opleiding zou een pakket van online onderwijseenheden kunnen selecteren dat zij daarvoor als geschikt beoordeelt en aan de student de optie kunnen bieden dit te volgen met de garantie dat hier studiepunten aan worden toegekend.

Ten slotte nog een opmerking naar aanleiding van het voorbeeld van de Zuyd Hogeschool. De ervaringen daar illustreren dat het voor studenten niet altijd makkelijk is hun weg te vinden naar het verkrijgen van vrijstellingen. Instellingen zouden (meer) bekendheid kunnen geven aan alternatieve studieroutes en de erkenning daarvan, en meer met studenten kunnen meedenken. Op dit moment lijkt dit nog nauwelijks

⁴² Grove, J., 'Moocs: international credit transfer system edges closer', januari 2016, <https://www.timeshighereducation.com/news/moocs-international-credit-transfer-system-edges-closer>

⁴³ In de in LERU (League of European Research Universities) zijn decanen van 21 Europese onderzoeksuniversiteiten verenigd

te worden gefaciliteerd. Dit overigens in tegenstelling tot het volgen van minoren bij een andere instelling of uitwisselingsprogramma's met buitenlandse instellingen. Daar kunnen studenten vaak profiteren van partnerships en van de ondersteuning door een International Office.

Een ander aandachtspunt is de inhoudelijke toerusting van examencommissies. Die beslissen of studiepunten worden toegekend aan kennis die buiten de eigen instelling is opgedaan en hebben daarmee de verantwoordelijkheid voor het bewaken van de kwaliteit van het diploma. Een goed kennisniveau bij examencommissies over online onderwijs is nodig om nieuwe onderwijsvormen te kunnen plaatsen en te kunnen inschatten hoe deze meewegen bij beoordeling.

6. OPEN EN ONLINE LEERMATERIALEN

Het laatste hoofdstuk van deze verkenning gaat over het onderwerp 'delen van leermaterialen'. We gaan eerst in op de thematiek van open leermaterialen en vervolgens op de online ontsluiting van auteursrechtelijk beschermde leermaterialen.

6.1 Open leermaterialen

In de strategische agenda van OCW⁴⁴ is de ambitie geformuleerd dat in 2025 alle docenten aan Nederlandse hogeronderwijsinstellingen hun onderwijsmateriaal open beschikbaar stellen. Door leermaterialen te delen, groeit het aanbod aan kwalitatief goed materiaal.

Grootschalig beschikbaar stellen en hergebruik van leermateriaal stuit echter op een aantal belemmeringen⁴⁵. Bij het beschikbaar stellen geldt bijvoorbeeld dat instellingen en docenten vaak geen duidelijk besef hebben van de mogelijkheden of dat er onwil is om materiaal te delen. Belemmeringen bij hergebruik zijn onder meer het gebrek aan kennis over auteursrechten en de toepassing van open licenties, de vindbaarheid van geschikt (open) leermateriaal, de tijd die het docenten kost om materiaal op een goede manier te ontsluiten, een gebrek aan *incentives* om te delen en onvoldoende besef van de mogelijkheden en voordelen van open educational resources (OER) bij docenten.

Huidige wet- en regelgeving: auteursrecht op binnen de instelling geproduceerd onderwijsmateriaal

De belangrijkste regelgeving in dit verband is het auteursrecht op onderwijsmateriaal. Docenten (en instellingen zelf) zijn zich vaak onvoldoende bewust van auteursrechten. We bespreken hieronder eerst de rechten voor materiaal dat docenten zelf maken en vervolgens het gebruik van materiaal van anderen.

⁴⁴ Ministerie van OCW (2015), 'De waarde(n) van weten: Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025'. Den Haag, juli 2015. Te vinden op <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hoger-onderwijs/documenten/beleidsnota-s/2015/07/07/de-waarde-n-van-weten-strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek-2015-2025>.

⁴⁵ Zoals beschreven in de lectorale rede van Robert Schuwer, 'HBopener: naar een open hbo-curriculum'. Te vinden op <https://hbo-kennisbank.nl/record/oai:repository.samenmaken.nl:smpid:57955>.

Binnen de eigen instelling ontwikkeld materiaal

Als docenten in het kader van hun functie zelf onderwijsmateriaal ontwikkelen, gaan zij er soms ten onrechte van uit dat het auteursrecht daarop bij hen berust. Tenzij er andere afspraken zijn gemaakt, komt op basis van artikel 7 van de Auteurswet het auteursrecht van tijdens het dienstverband ontwikkeld lesmateriaal toe aan de onderwijsinstelling. Als het werk is ontwikkeld in het kader van de dienstbetrekking, wordt de onderwijsinstelling geacht de rechten te hebben op het betreffende werk.

In de collectieve arbeidsovereenkomsten (cao) van docenten in het hoger onderwijs zijn standaard afspraken vastgelegd over het eigendomsrecht van het materiaal dat in het kader van het dienstverband is ontwikkeld. De cao's van hbo- en wo-instellingen verschillen hierin:

- In het **hbo** geeft de cao standaard aan dat het eigendomsrecht bij de instelling ligt: “De rechten op het auteurs-, octrooi- of kwekersrecht alsmede de baten voortvloeien uit het vervaardigen van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst [...] komen toe aan de werkgever indien het vervaardigen [...] door de werknemer in de uitoefening van zijn functie is of wordt verricht ten behoeve van de werkgever.”⁴⁶
- In het **wo** geeft de cao meer flexibiliteit. Nog steeds geldt dat volgens artikel 7 van de Auteurswet de werkgever eigenaar wordt geacht te zijn van het door een docent ontwikkelde lesmateriaal, tenzij daarvan wordt afgeweken. De voornaamste bepaling in de cao luidt dan ook dat de werknemer verplicht is zich te houden aan hetgeen door de werkgever wordt bepaald ten aanzien van het auteursrecht.⁴⁷ Daarnaast kunnen aanvullende afspraken gemaakt worden tussen de universiteit en de medewerker.

Belangrijk is dat instellingen, met name de universiteiten, in hun instellingsbeleid vastleggen hoe zij met het auteursrecht op onderwijsmateriaal omgaan en dit beleid ook handhaven. Indien er geen aanvullende afspraken zijn opgesteld, komt het auteursrecht automatisch bij de instelling te liggen. In instellingsbeleid kan bijvoorbeeld ook worden vastgelegd onder welke licentie de instelling het onderwijsmateriaal waarvan zij de eigenaar is, verder beschikbaar stelt.⁴⁸

Inzet van extern ontwikkeld materiaal met een open licentie (OER)

Een tweede aspect is het gebruik van externe bronnen bij het samenstellen van eigen leermateriaal. De gebruiksrechten van extern materiaal zijn niet altijd evident. Bij veel docenten bestaat de perceptie dat het uitzoeken van de rechten van een bepaalde afbeelding of een tekst (te) veel tijd kost. De brede toepassing van Creative Commons biedt hiervoor soelaas⁴⁹; bij open materiaal is immers meteen duidelijk onder welke licentie het materiaal beschikbaar is gesteld. Dit in tegenstelling tot auteursrechtelijk beschermd materiaal, waarbij je altijd contact moet opnemen met de rechthebbende om duidelijkheid te krijgen over de voorwaarden voor hergebruik en bewerkingen. Vaak is het probleem echter simpelweg dat veel docenten weinig geschoold of onvoldoende geïnformeerd zijn over auteursrechten en hier onvoldoende op letten.

⁴⁶ Cao voor hogescholen, artikel E-7 (Auteursrechten en industriële eigendom).

⁴⁷ Cao Nederlandse universiteiten, Paragraaf 3 Octrooi- en auteursrecht, artikelen 1.20 t/m 1.23.

⁴⁸ Dit kan bijvoorbeeld een Creative Commons-licentie zijn, zie <http://creativecommons.nl>.

⁴⁹ Informatie over de Creative Commons en de licentiekeuze is te vinden op <https://creativecommons.org/licenses/>. In de praktijk wordt voor OER meestal de licentie CC-BY-SA, attribution share alike, toegepast.

Voorbeeld uit de praktijk:**instellingsbreed delen van onderwijsmateriaal bij Hogeschool Utrecht**

Bij Hogeschool Utrecht wordt lesmateriaal gedeeld op het digitale platform HUBL (Hogeschool Utrecht blended learning). Op dit platform kan elke docent-ontwikkelaar⁵⁰ alle cursussen zien die binnen de hogeschool ontwikkeld zijn en deze ook 'klonen'. Te zien is bijvoorbeeld welke statistiek-cursussen of communicatiecursussen voor welk studiejaar door collega's beschikbaar zijn gesteld. De content is in principe eigendom van de Hogeschool Utrecht, tenzij daar met de betreffende medewerker andere afspraken over zijn gemaakt. Omdat materiaal in HUBL alleen binnen de instelling wordt gedeeld, is geen 'copyright clearing'⁵¹ nodig.⁵²

Het voorbeeld van de Hogeschool Utrecht illustreert een praktijk waarbij binnen de instelling leermateriaal wordt gedeeld. Hiervoor is niet per se noodzakelijk dat het materiaal onder een open licentie beschikbaar is, zolang bij gebruik en aanpassing ervan de gebruikelijke auteursrechten worden gerespecteerd. Een check hierop is wel zinvol, al is het maar om problemen te voorkomen bij controles van Stichting Pro⁵³. Delen binnen de instelling kan een eerste stap zijn naar het op termijn delen met 'de wereld'. Daarbij zal wel 'copyright clearing' nodig zijn.

Aandachtspunten voor de toekomst

Om opschaling van het gebruik van OER mogelijk te maken, zijn individuele hogescholen en universiteiten op korte termijn de belangrijkste spelers. Belangrijk is in elk geval dat de auteursrechten voor alle betrokkenen duidelijk zijn. Instellingen kunnen in hun beleid een eenduidig standpunt innemen ten aanzien van het delen van leermateriaal dat binnen de eigen instellingsmuren wordt ontwikkeld. Docenten moeten op de hoogte zijn van de (mogelijke) rechten die rusten op materiaal dat zij willen gebruiken binnen hun eigen onderwijs. De instelling zou dat actief kunnen faciliteren.

Verder gaat het vooral om een bewustwordings- en een faciliteringsproces bij de instellingen: het overtuigen van docenten van de voordelen van hergebruik van bestaand materiaal en van het open beschikbaar stellen van hun eigen materiaal. Het gaat ook om het bieden van concrete support, zoals helpen met zoeken, vinden, beoordelen en integreren van open materiaal. De bibliotheken van hogescholen en universiteiten kunnen hier mogelijk een belangrijke rol spelen. Het Trendrapport Open en online onderwijs 2015 biedt in diverse artikelen een onderbouwing van de voordelen van open leermaterialen.⁵⁴

⁵⁰ Een docent met coursebuilder-rechten.

⁵¹ Het vragen van toestemming aan de rechthebbende.

⁵² Er zijn wel enkele condities waaraan voldaan moet worden, zie artikel 15 van de auteurswet.

⁵³ Stichting PRO behartigt de belangen van uitgevers en de door hun vertegenwoordigde auteurs op het gebied van collectieve exploitatie van auteursrechten. De stichting is bijvoorbeeld belast met de uitvoering van de readerregeling, de regeling voor knipsels en de leenrechtregeling. Zie <http://www.stichting-pro.nl/>.

⁵⁴ Zie bijvoorbeeld Ouwehand, G. en Van Hooijdonk, M., 'Kansen voor inbedding open en online onderwijs in campusonderwijs', in: Trendrapport Open en online onderwijs 2015, p. 20. Te vinden op https://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/kennisbank/2015/trendrapport-open-en-online-onderwijs-2015_web.pdf.

Een interessante bron is een studie van de OECD⁵⁵ naar de invloed van beleid op het gebruik van OER. In deze studie doet de OECD een aantal aanbevelingen, zowel op instellingsniveau als op nationaal niveau:

- ondersteun voorzieningen voor OER, bijvoorbeeld door repositories te (laten) ontwikkelen;
- ondersteun de vorming van *communities of practice* van docenten voor productie en gebruik van OER;
- stimuleer meer onderzoek naar productie en gebruik van OER om het effect van stimuleringsregelingen te meten.

Er zijn diverse lokale, nationale en internationale repositories beschikbaar. Internationaal bestaan er diverse grote platforms waarop open onderwijsmateriaal wordt gedeeld, zoals Open Stax⁵⁶ of MERLOT⁵⁷. Ook zijn er diverse landelijke OER-repositorydiensten, zoals in Noorwegen (BIBSYS DLR⁵⁸), Engeland (Jorum⁵⁹) en het Nederlandse Wikiwijs⁶⁰ (met name in het primair en voortgezet onderwijs). Deze repositories zijn ingericht om het delen van open leermaterialen over de grenzen van hogeronderwijsinstellingen heen te stimuleren en op basis van een grote, aantrekkelijke collectie de zichtbaarheid en vindbaarheid van open leermaterialen en de makers te vergroten.

Initiatieven als ARIADNE en GLOBE zorgen middels harvesting van metadata voor verdere ondersteuning van dit proces. SURFnet werkt in 2016 aan de uitbouw van de bestaande technische mogelijkheden ten aanzien van het delen van open leermateriaal. Ook werkt SURFnet mee aan het GN4-project OER.⁶¹ Het doel van dit project is de lancering van de referatorydienst EduOER op pan-Europees niveau, waarbij multimediaal onderwijsmateriaal onder open licentie vindbaar en doorzoekbaar wordt gemaakt.

De daadwerkelijke inzet van repositories lijkt overigens nog wel een uitdaging. Hoe motiveer en ondersteun je (potentiële) gebruikers? Hoe overwin je de (vaak persoonlijke) belemmeringen bij de inzet van OER? Uit datamateriaal van de OER Research Hub⁶² blijkt dat gespecialiseerde OER-repositories weinig worden gebruikt. Dit lijkt onafhankelijk te zijn van de rol van de gebruiker (docent of student). In zijn blog⁶³ beargumenteert Robert Schuwer dat het belangrijk is repositories zo in te richten dat zij fungeren als focuspunt van een community van brengers en halers, die gezamenlijk zorgen voor het in stand houden van de kwaliteit van de gedeelde leermaterialen.

Wat betreft de vorming van *communities of practice* is de Nederlandse special interest group Open Education⁶⁴ een belangrijke partner. Internationaal worden dergelijke *communities of practice* bijvoorbeeld ondersteund door het Open Education Consortium.⁶⁵

Naar aanleiding van het derde punt, het stimuleren van onderzoek naar productie en gebruik van OER, is de Britse OER Research Hub⁶⁶ een aanrader. Daar zijn veel internationale onderzoeksresultaten te vinden.

⁵⁵ Orr, D., Rimini, M., en Van Damme, D., (OECD), 'Open Educational Resources. A catalyst for innovation', december 2015, te vinden op http://www.oecd-ilibrary.org/education/open-educational-resources_9789264247543-en.

⁵⁶ <https://openstaxcollege.org/>

⁵⁷ <https://www.merlot.org/merlot/index.htm>

⁵⁸ <http://www.bibsys.no/en/>

⁵⁹ Jorum bevindt zich momenteel in een herziening. De repository blijft bestaan, maar de focus verschuift naar communityvorming en mobiele apps.

⁶⁰ <http://www.wikiwijsleermiddelenplein.nl/>

⁶¹ <https://oer.geant.org/>

⁶² <http://oerresearchhub.org/2015/09/21/data-report-2013-2015-educators/>

⁶³ Zie ook de blog van Robert Schuwer, "Is er een toekomst voor OER repositories?" te vinden op: <http://robertschuwer.nl/blog/>

⁶⁴ www.surfspace.nl/sig/5-open-education/

⁶⁵ www.oerconsortium.org

⁶⁶ <http://oerresearchhub.org>

Verder is belangrijk dat (samenwerkingsverbanden van) instellingen het de docenten zo eenvoudig mogelijk maken om hun materialen te delen en materiaal van anderen te vinden. In hoeverre speelt de overheid hierbij een rol? Op landelijk niveau zet de strategische agenda van minister Bussemaker een mooie ambitie neer die als kader kan dienen voor individuele instellingen. Ook zijn er internationale ontwikkelingen. In 2012 kwam de Paris OER Declaration tot stand, die alle landen oproept het gebruik van OER te ondersteunen. In 2014 lanceerde de regering Obama een nationaal actieplan om met behulp van open onderwijs de toegankelijkheid van onderwijs zowel binnen als buiten de VS te vergroten. In november 2015 verscheen een strategische nota over OER waarin een groep internationaal bekende experts een oproep deed om zich te verbinden aan een gezamenlijke, gecoördineerde strategie voor de implementatie van OER.

Tot slot mag niet onvermeld blijven dat in het geval van *wetenschappelijke publicaties* een doorbraak is bereikt met de inwerkingtreding van de Wet auteurscontractenrecht op 1 juli 2015.⁶⁷ De essentie hiervan is dat wetenschappelijke artikelen die geheel of gedeeltelijk op kosten van de overheid tot stand zijn gekomen, na een redelijke termijn open access gepubliceerd mogen worden door de auteur.

6.2 Online ontsluiten van auteursrechtelijk beschermd leermateriaal

Digitalisering van onderwijsmaterialen betreft niet alleen het door docenten ontwikkelde materiaal, maar ook literatuur van commerciële uitgevers, zoals traditionele handboeken. De digitale vorm biedt mogelijkheden het studiemateriaal te verrijken: zo bieden ePub-bestanden bijvoorbeeld veel mogelijkheden tot koppeling met andere mediavormen, zoals video en 3D-animaties. Dit biedt kansen om de kwaliteit en effectiviteit van het materiaal te verbeteren.

Te verwachten valt dat al het onderwijsmateriaal over enkele jaren grotendeels gedigitaliseerd is en papieren handboeken tot het verleden behoren. De afstemming met uitgevers is hierbij cruciaal. Voor uitgevers is het ter beschikking stellen van een digitale bron riskant, omdat die vrij gemakkelijk illegaal gedeeld kan worden (denk aan mp3-bestanden in de muziekindustrie). Uitgevers in het hoger onderwijs bieden op dit moment digitale content nog niet grootschalig aan, zoals dat wel in het voortgezet onderwijs gebeurt. Uitgevers zullen binnen een gecontroleerde omgeving eerder bereid zijn vergaande concessies te doen. Dit is dan ook de achtergrond van het eStudybooks-project⁶⁸ van SURFmarket en van de ELC Library van Erasmus School of Law (hieronder beschreven als praktijkvoorbeeld).

Huidige wet- en regelgeving: knelpunten bij online aanbiedingsvorm

Veel studieboeken en andere benodigde literatuur zijn auteursrechtelijk beschermd en slechts (digitaal) te delen wanneer een regeling is getroffen tussen de betrokken partijen.

Een belangrijk knelpunt is de betaling. Binnen het *wetenschappelijke* publicatieproces betaalt de universiteitsbibliotheek (UB) voor toegang tot informatie via abonnementen. Dit ligt in de *educatieve* uitgeefmarkt heel anders. Daar zijn het de studenten of hun ouders die voor het studieboek betalen. Die gelden zijn niet zomaar te verschuiven naar de instellingen.⁶⁹

⁶⁷ https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/33308_wet_auteurscontractenrecht

⁶⁸ www.surf.nl/estudybooks

⁶⁹ De Vries, S., 'De macht is aan de auteurs', in: *Thema-uitgave Open en online onderwijs*, editie 05 (Open Textbooks), januari 2016, p. 11. Te vinden op <https://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/kennisbank/2016/thema-uitgave-open-textbooks.pdf>

De WHW⁷⁰ bepaalt dat onderwijsinstellingen geen extra bijdragen van studenten mogen verlangen, anders dan het collegegeld. Daarvan mag alleen in specifieke gevallen worden afgeweken. Naar aanleiding van recente casuïstiek heeft de minister van OCW in een brief⁷¹ aan alle instellingen de ruimte uitgelegd die zij hebben om – naast het collegegeld – een eigen bijdrage van studenten te vragen. De bijdrage van studenten heeft zij onderverdeeld in drie categorieën. Boeken vallen onder categorie 2: “De kosten verbonden aan onderwijsbenodigdheden en bepaalde onderwijsvoorzieningen mogen uitsluitend op basis van vrijwilligheid worden doorberekend aan studenten (het kostenrisico komt voor de instelling of de student)”. Met betrekking tot (digitale) leermiddelen geldt dat instellingen wel het studiemateriaal mogen voorschrijven, maar niet op welke wijze de student het studiemateriaal verkrijgt. Als instellingen deze materialen verstrekken, mag hiervoor een bijdrage worden gevraagd, maar de instelling kan studenten niet verplichten deze materialen af te nemen bij de instelling.

Mede in verband met de toename van het gebruik van digitale hulpmiddelen in het hoger onderwijs benoemt de brief overigens ook de mogelijkheid dat zich in de toekomst opnieuw situaties voordoen waarbij het niet geheel duidelijk is of een eigen bijdrage van studenten mag worden gevraagd. Het advies luidt om daarover centrale afspraken te maken tussen het instellingsbestuur en de medezeggenschap.

Voorbeeld uit de praktijk:

Streamdienst juridische literatuur Erasmus School of Law

Het Erasmus Law College van de Erasmus School of Law (ESL, onderdeel van de Erasmus Universiteit Rotterdam) heeft kleinschalig activerend onderwijs als didactisch model. Hierbij ligt de nadruk op zelfstudie en de omgang met juridische literatuur. Het is aan studenten om zelfstandig de bronnen te selecteren en de afweging te maken of de gevonden passages relevant zijn voor de casus.

Omdat digitale juridische literatuur in deze opzet onmisbaar is, is in het collegejaar 2014-2015 een pilot gestart met een streamdienst voor juridische literatuur, de ELC-Library.⁷² In samenwerking met juridische uitgeverij heeft ESL een platform ontwikkeld waar studenten de digitale content tegen sterk gereduceerde prijzen kunnen aanschaffen. De ELC-library bevat alle voorgeschreven content van het eerste bachelorjaar. Studenten toegang tot dit platform, met inachtneming van de intellectuele eigendomsrechten van de auteurs en uitgeverij. Studenten kunnen de content streamen, maar niet delen met medestudenten of externen. Zo wordt tegemoet gekomen aan de wens van de uitgeverij om de aangeboden content in een beveiligde omgeving aan te bieden.

Studenten hebben hierdoor altijd alle en de meest up-to-date bronnen binnen handbereik en kunnen erin zoeken, arceren en notities maken. Ze worden beter voorbereid op de toekomstige beroepspraktijk, waar digitale informatieverstrekking en dossiervorming steeds gangbaarder wordt. Zij ervaren de dienst als een verrijking op de leeromgeving en zijn uitermate tevreden over de functionaliteiten. Voor de faculteit is een voordeel dat deze zich niet in allerlei bochten hoeft te wringen om voldoende studieplekken te hebben waar alle literatuur hardcopy beschikbaar is. Voor de Erasmus Universiteit speelt daarnaast de ambitie mee om in navolging van de Rijksoverheid in 2018 een papierloze universiteit te zijn.

De instelling worstelt wel met de vraag hoever zij kunnen gaan met het faciliteren van een dergelijke dienst. De kosten zijn dermate hoog dat de dienst voorlopig niet verder uitgerold kan worden, en de huidige wetgeving, meer specifiek artikel 7.50 van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW), staat een doorberekening van de kosten aan studenten in de weg.

Aandachtspunten voor de toekomst

De overgang van gedrukte studieboeken naar digitaal leermateriaal is een logische stap die past bij de toenemende inzet van ICT in het onderwijs. Leermateriaal kan door de online aanbiedingsvorm een kwaliteitsimpuls krijgen. De online vorm maakt het mogelijk multimediaal materiaal toe te voegen of kleine quizen met een formatief karakter. Daarnaast biedt het mogelijkheden om feedback te geven aan studenten over hun huiswerk of oefenresultaten. Doordat de docent kan zien met welke stof de studenten problemen hebben en welke zij al beheersen, kan hij het college aanpassen aan de behoefte van de groep.

De ervaringen van de Erasmus School of Law (ESL) tonen aan dat het kunnen omgaan met verschillende online bronnen een positieve invloed heeft op het contactonderwijs. Het gebruik van meerdere bronnen bood bij ESL goede impulsen voor de discussie in de onderwijsgroepen. Wanneer studenten één enkele bron raadplegen, blijft het niveau van de discussie vaak steken op reproductie van hetgeen in dat ene handboek is geschreven.

Een probleem hierbij is wel dat de overgang van papieren naar digitale leermaterialen tot situaties kan leiden waarbij verschillen ontstaan tussen studenten. Wanneer docenten in de online versies van voorgeschreven leermaterialen aantekeningen of arceringen maken, ontbreken die bij studenten met een papieren editie. Als tijdens de periode waarin een vak gegeven wordt een update verschijnt van een digitaal boek, hebben studenten met een papieren exemplaar die niet tot hun beschikking. Zo'n situatie van ongelijkheid is nadelig voor studenten en voor docenten is het lastig hiermee rekening te houden.

Een grote uitdaging bij de overstap naar digitale lesmaterialen en studieboeken is de totstandkoming van een ander verdienmodel voor de uitgevers van educatief materiaal. Denkbaar is een leveringsmodel op basis van een abonnement, waarbij studenten toegang hebben tot alle leermiddelen die zij nodig hebben: zowel open materiaal als beschermd materiaal, syllabi en readers. Het abonnementsstarief moet zodanig zijn dat nagenoeg alle studenten instappen en het model moet ook voor uitgevers aantrekkelijk zijn. Alleen bij voldoende schaalgrootte is het mogelijk een robuust, stabiel, duurzaam model en gebruiksplatform(en) te ontwikkelen. SURFmarket onderzoekt momenteel de mogelijkheden hiervan.

⁷⁰ Artikel 7.50, eerste lid.

⁷¹ Zoals beschreven in de brief 'Eigen bijdrage studenten' (28 april 2015, referentie 645693), te vinden op <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/brieven/2015/04/28/brief-over-eigen-bijdrage-studenten/brief-over-eigen-bijdrage-studenten.pdf>.

⁷² <https://www.elc-library.nl/>

7. SAMENVATTING

Het aanbod van online onderwijs en online onderwijsmateriaal, al dan niet met een open licentie, groeit met de dag. Dit kan substantieel bijdragen aan de onderwijskwaliteit, effectieve besteding van contacttijd, de realisatie van flexibele leerwegen, onderwijs op maat en het bieden van een internationale leeromgeving. De online aanbiedingsvorm en de open beschikbaarheid van een diversiteit aan leermateriaal vanuit de hele wereld scheppen nieuwe mogelijkheden in de alledaagse onderwijspraktijk.

Maar deze trend roept ook veel praktische vragen op ten aanzien van de wettelijke kaders en de organisatorische vormgeving van onderwijs. Hoe kan schaalvergroting van deze vormen van onderwijs optimaal gerealiseerd en ingebed worden? Welke aanpassingen zijn nu of op termijn nodig, als we optimaal willen profiteren van de toepassingsmogelijkheden? Wat betekent online onderwijs(materiaal) op lange termijn voor de universiteiten en hogescholen?

Deze verkenning hoopt een bijdrage te leveren aan een helderder beeld over de bestaande regelgeving. Daarbij stellen we vast dat het voor instellingen die online onderwijs willen aanbieden, al dan niet open, lastig is om precies te weten welke regels gelden, omdat de verschillende beleidsregels nu erg gefragmenteerd zijn. Een eerste aanbeveling is dan ook om in elk geval de regelgeving meer in samenhang te formuleren.

Ten aanzien van de vijf thema's waar deze verkenning zich op richt, zijn de volgende conclusies te trekken:

BEGELEIDING VAN STUDENTEN

Contacttijd in online onderwijs	
Huidige situatie	Toekomst
In het kader van de prestatieafspraken over het eerste jaar van het voltijd bachelor-onderwijs kan virtueel contact in het wo wel onder de definitie van contacttijd worden geschaard. In het hbo is dit niet het geval. Tenzij een hbo-instelling op dit punt een afwijkende individuele prestatieafpraak heeft gemaakt. Voor de andere jaren in de bachelor- en masterfase gelden dergelijke afspraken niet. Dat betekent dat de instellingen daar de nodige ruimte hebben om een eigen invulling aan contacttijd en begeleiding te geven.	Hogeronderwijsinstellingen zijn verantwoordelijk voor kwaliteit, binding en begeleiding, maar de vraag is of begrippen als contacturen en vestigingsplaats hiervoor ook in de toekomst het beste instrumentarium bieden. De begrippen 'binding' en 'begeleiding' vragen in deze context om een herijking. Inspirerende ontmoetingen tussen student en docent kunnen ook in online leergemeenschappen ontstaan; face-to-face contacttijd hoeft niet in alle gevallen leidend te zijn. Het is belangrijk hier te differentiëren naar doelgroep. Het verlopen van de prestatieafspraken in 2016 biedt in ieder geval de mogelijkheid de definitie van contacttijd aan te passen, met name voor het hbo.

IMPLICATIES VAN TIJD- EN PLAATS-ONAFHANKELIJK ONDERWIJS

Percentage online onderwijs in de opleiding	
Huidige situatie	Toekomst
<p>De Beleidsregel doelmatigheid hoger onderwijs 2014 stelt geen limiet aan het kiezen van een online vorm voor het onderwijsaanbod van de eigen instelling, maar de inzet van online onderwijs dat wordt aangeboden door andere instellingen is gelimiteerd tot een derde van het curriculum. Niet helemaal duidelijk is of de '25%-regel' (tenminste een kwart van de opleiding moet fysiek bij de Nederlandse opleiding in Nederland worden gevolgd) van toepassing is op studenten die Nederlands hoger onderwijs geheel online vanuit het buitenland volgen.</p>	<p>De genoemde beleidsregels gaan (gedeeltelijk) uit van bestaande ideeën over de meerwaarde van face-to-face onderwijs ten opzichte van online en asynchroon onderwijs. In het kader van de beoogde opschaling van open en online onderwijs is het goed dit kritisch te evalueren. Nu 'fysieke locatie' een andere betekenis krijgt doordat het onderwijs internationaliseert en digitaliseert, is de vraag welke impact dit heeft op het concept van doelmatigheid. Ook is de vraag of onderwijs op de locatie van de instelling een randvoorwaarde is om 'binding' met de opleiding te creëren.</p>

ONLINE TOETSEN

Online proctoring	
Huidige situatie	Toekomst
<p>De Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) heeft geen bepalingen die een belemmering vormen voor online proctoring. Wel is van belang deze vorm van online surveilleren in goed overleg tussen het opleidingsbestuur en de examencommissie vorm te geven. De Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) vereist echter wel aanvullende maatregelen ten opzichte van fysieke toetsafname.</p>	<p>Een belangrijke stap op de korte termijn is de verheldering van de implicaties van de Wbp. De komende jaren zullen good practices ontstaan van instellingen die gebruik maken van de ruimte die er is om online proctoring in te zetten op een manier die past binnen de grenzen van de Wbp. Het is goed om ook naar online proctoring te kijken met het oog op opschaalbaarheid. Bij grote aantallen online studenten zijn niet alle toetsvormen even geschikt.</p>

ERKENNING VAN ONLINE ONDERWIJS IN FORMEEL ONDERWIJS

Kwaliteitszorg bij integratie van online onderwijs in formeel onderwijs	
Huidige situatie	Toekomst
<p>Wanneer online onderwijseenheden in het onderwijsprogramma geïntegreerd zijn, worden deze onderwerp van de interne kwaliteitszorg van de opleiding. De instelling moet ervoor zorgen dat dit binnen de interne kwaliteitszorg wordt geborgd en dat binnen de instelling de nodige expertise aanwezig is.</p>	<p>Om de kwaliteit te kunnen borgen is het belangrijk dat externe (visitatie)panels en de examencommissies voldoende expertise hebben op het gebied van online onderwijs. Bij het integreren van extern online onderwijs in het eigen programma spelen ook financiële aandachtspunten (zoals de kosten van <i>verified certificates</i>).</p>

ERKENNING VAN ONLINE ONDERWIJS IN FORMEEL ONDERWIJS

(vervolg)

Individuele vrijstelling volgens de EVC-procedure:

<i>Huidige situatie</i>	<i>Toekomst</i>
<p>Wanneer een individuele student om een vrijstelling vraagt op basis van een extern gevolgde online onderwijseenheid, bepaalt de examencommissie per geval of de vrijstelling wordt toegewezen of als vrije studiekeuze wordt erkend. Dit is arbeidsintensief en stelt de examencommissie voor verschillende uitdagingen, namelijk beoordeling van niveau, inhoud en aansluiting op het onderwijsprogramma.</p>	<p>De huidige, individuele erkenning is niet schaalbaar. Mogelijke oplossingen zijn een supplement bij het certificaat, een internationale kwaliteitsstandaard, een clearinghouse, alliantievorming, afspraken op sectorniveau of de selectie van onderwijsmodules door de opleiding.</p>

OPEN EN ONLINE LEERMATERIALEN

Auteursrecht op zelf ontwikkeld onderwijsmateriaal

<i>Huidige situatie</i>	<i>Toekomst</i>
<p>De belangrijkste regelgeving is het auteursrecht. Daarnaast zijn in de collectieve arbeidsovereenkomsten (cao's) van docenten in het hoger onderwijs standaardafspraken vastgelegd over het eigendomsrecht van het materiaal dat in het kader van het dienstverband is ontwikkeld. De cao's van hbo- en wo-instellingen verschillen hierin.</p>	<p>Belangrijk is bewustzijnsontwikkeling bij instellingen en docenten over rechten die rusten op materiaal. Per instelling zou zoveel mogelijk duidelijkheid moeten worden geboden over auteursrecht op zelf ontwikkeld onderwijsmateriaal, in aanvulling op bepalingen uit de cao (die verschillen tussen hbo en wo).</p>

Inzet van elders ontwikkelde open educational resources (OER)

<i>Huidige situatie</i>	<i>Toekomst</i>
<p>Het gebruik van OER, of de integratie van OER in het eigen leermateriaal is van grote toegevoegde waarde zoals in deze verkenning op diverse plaatsen is beargumenteerd. De gebruiksrechten van extern materiaal zijn echter niet altijd evident.</p>	<p>Het is van belang dat docenten op de hoogte zijn van de (mogelijke) rechten die rusten op materiaal dat zij willen gebruiken binnen hun eigen onderwijs. De instelling kan docenten hierin faciliteren.</p>

Online aanbieden van auteursrechtelijk beschermd materiaal

<i>Huidige situatie</i>	<i>Toekomst</i>
<p>Veel studieboeken en andere benodigde literatuur is auteursrechtelijk beschermd en slechts (digitaal) te delen wanneer een regeling is getroffen tussen de betrokken partijen. Volgens de WHW kunnen onderwijsinstellingen wel het studiemateriaal voorschrijven, maar niet op welke wijze de student het studiemateriaal verkrijgt. Instellingen kunnen dus (naast het collegegeld) geen extra bijdragen van studenten verlangen voor het online beschikbaar stellen van materiaal.</p>	<p>Een probleem bij het digitaal beschikbaar stellen van auteursrechtelijk beschermd materiaal is dat de overgang van papieren naar digitale leermaterialen kan leiden tot situaties waar verschillen bestaan tussen studenten. Een grote uitdaging is de totstandkoming van een ander verdienmodel, dat zo interessant is dat alle studenten instappen en dat ook voor uitgevers aantrekkelijk is.</p>

COLOFON

Redactie

Marinke Sussenbach *TU Delft*
Janina van Hees *SURFnet*
Astrid van de Graaf *inContekst*

Eindredactie

Daphne Riksen *Ediction*

Met inhoudelijke inbreng van:

Kim Zunderdorp *Universiteit Leiden*
Robert Schuwer *Fontys Hogescholen*
Veronica Bruijns *Hogeschool van Amsterdam*
Farshida Zafar *Erasmus Universiteit Rotterdam*
Inge Blauw *Hogeschool Utrecht*

Verdere dank aan:

Marja Verstelle *Universiteit Leiden*
Wim Snippe *Hogeschool Windesheim*
Ulrike Wild *Wageningen UR*
Martijn Ouwehand *TU Delft*
Willem van Valkenburg *TU Delft*
Ingrid Klok *TU Delft*
Fred de Vries *Open Universiteit*
Yvonne Rouwhorst *SURFnet*
Christien Bok *SURFnet*
Lex Sietses *SURFnet*
Kirsten Veelo *SURFnet*
Alexander Blanc *SURFnet*
Evelijn Jeunink *SURFnet*
Tatjana Mager *SURFnet*
John Meurs *SURFmarket*
Pim Slot *SURFmarket*

Vormgeving

Vrije Stijl, Utrecht

Fotografie

StartupStockPhotos (Pixabay.com)

Meer informatie

- SURFnet innovatieproject Open en online onderwijs:
www.surf.nl/openenonlineonderwijs
- Seminar 'Wet- en regelgeving rondom het aanbieden van open en online onderwijs in de praktijk', 25 september 2015: verslag beschikbaar op <https://www.surf.nl/agenda/2015/09/seminar-wet--en-regelgeving-rondom-het-aanbieden-van-open-en-online-onderwijs-in-de-praktijk/index.html>

De informatie in deze publicatie is met de grootst mogelijke zorg samengesteld, desondanks kunnen aan deze publicatie geen rechten worden ontleend.

maart 2016

SURFnet

Moreelsepark 48
3511 EP Utrecht

Postbus 19035
3501 DA Utrecht

088 - 787 30 00
www.surf.nl/surfnet

2016

Beschikbaar onder de licentie
Creative Commons Naamvermelding 3.0 Nederland.
www.creativecommons.org/licenses/by/3.0/nl

